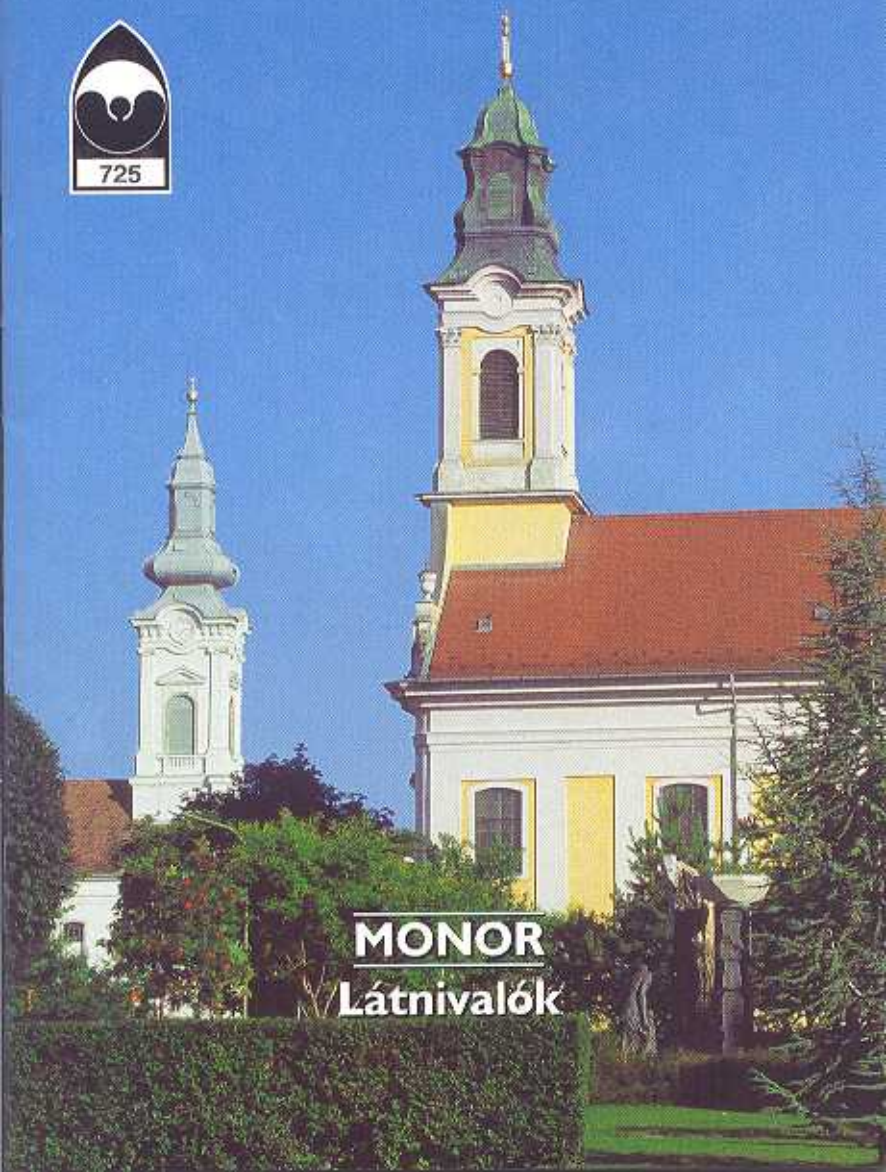
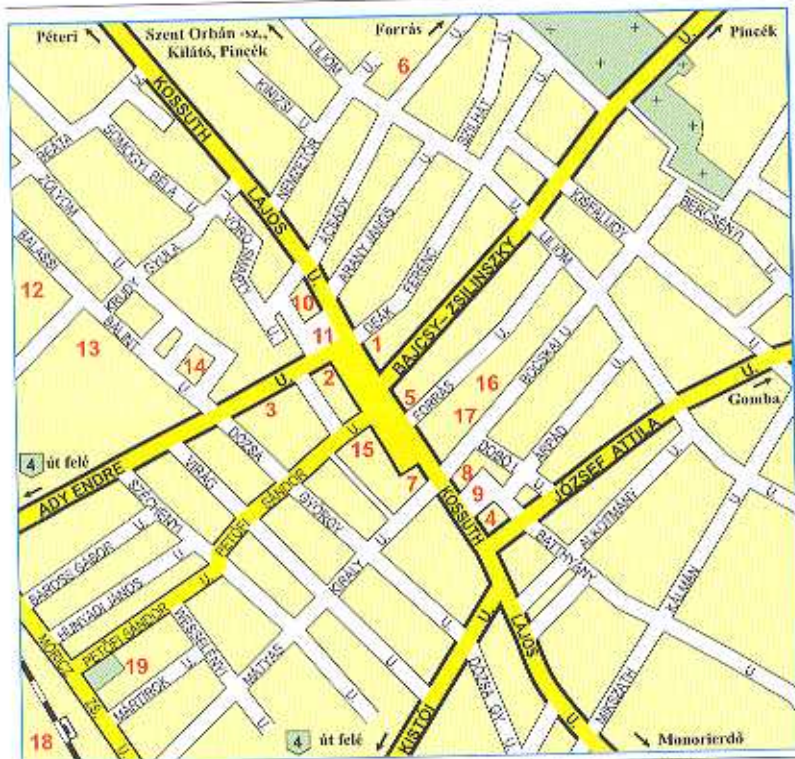

MONOR
Láttnivalók

TÁJAK KOROK MÚZEUMOK KISKÖNYVTÁRA 725

1 Városháza	5 Városi Hajtóréneti Kiállítás	10 Evangélikus templom	15 Főposta
2 Vigadó	6 Természeti- és Történelmi Kiállítás	11 Luther tér	16 Plac
3 József Attila Gimnázium	7 Római katolikus templom	12 Városi sporttelep	17 Autóbusz pályaudvar
4 Kossuth Lajos Általános Iskola és Iskolaműzeum	8 Református templom	13 Uszoda	18 Vasútállomás
	9 Kálvária tér	14 Egészségház	19 Széchenyi

Monor Budapesttől huszonöt, a mai Magyarország mértani középpontjától, Pustavacstól kb. húsz kilométerre található. A várost érinti a 4-es számú (E 60) országos főút és áthalad rajta a Budapest-Cegléd-Szolnok-Debrecen és a Budapest-Cegléd-Szeged villamosított vasúti fővonal.

A város a Duna–Tisza közén, a Gödöllő–Monori-dombság és az Alföld találkozásánál fekszik, legmagasabb pontja, a **Strázsa-hegy** (190 m), mely a hagyomány szerint arról kapta a nevét, hogy a török korban innen kémlelték a környéket, figyelmeztetve a falut a portyázó török katonákra.

A környék két legfontosabb felszínalkotó köze a lösz és a homok.

Monor felszíni vízfolyásokban nagyon szegény, az időszakos Monori- és a Gyáli-víz a Dunába viszi a vizet. Az egykori lefolyástalan állóvizek közül a település belterületén egyedül a ma még hasznosításra váró **Kis-tó** maradt meg.

Az éghajlat az országos átlagnak megfelelő: az évi középhőmérséklet 10,2 °C; egy év alatt kb. 550 mm csapadék hull; a napfénytartam átlagosan 2000 óra és ÉNy-i szél az uralkodó. Már okleveles források is utalnak a gyakori ködökre. A régi paraszti megfigyelések alapján a mezőgazdasági munkákat Szent György napján, április 24-én kezdték és október 31-ig be kellett fejezni, hiszen a fagymentes időszak általában április 15-től október 20-ig tart.

Lőszszakadék

A térség természetes növénytakarója csak helyenként maradt meg. A közeli Csepvaraszt és Nyáregyháza között terül el az ország egyik legszebb homoki erdőssztyep-vidéke. Monor megmaradt, de sajnos kiszáradóban lévő lápi társulása, a **Forrás-vidék** helyi természetvédelmi terület. A mezőgazdasági művelés rét- és legelőgazdálkodást, a kedvező területeken szántóföldi gazdálkodást, illetve szőlő- és gyümölcsstermesztést jelent.

Monorierdő önálló vasúti megállóhellyel rendelkező településrész. Ezt a fiatal, kevesebb mint száz éves városrészt néhány kilométer választja el Monortól. A II. világháború előtt kedvelt üdülőhely volt. Régebben a kellemes környezet, erdő, strand – ami a pihenni vágyóknak kell –

Hullámfodros futóhomok

Monor egyetlen védett területe a Forrás és környéke

mind megtalálható volt Monorierdőn. Ma a majd 4000 lakosú városrész nevezetessége az a **kemping**, amely a rendszerváltást megelőző „Monori találkozó”-ról nevezetes, melyen 1985. júniusában utoljára vettek részt közös találkozón a szocializmus ellenzékének különböző áramlataihoz tartozó értelmiségiek. 2006 őszétől Monorierdő különvált Monortól.

A település története

Monor és környéke az utolsó eljegesedést követően népesült be. Az emberi kultúra legrégebbi nyomai (a városi helytörténeti kiállításon látható csiszolt kőbalták) az újkőkorból származnak. Monor „őslakói” a Kenderesalján és a Paplapos körzetében telepedtek meg.

2001-ben, az új szennyvztisztító építéskor rézkori (Kr. e. 3200–2000) telep és kultikus temető nyomait ásták ki. A rézkor késői szakaszában telepedett meg Monor környékén a bádeni (péceli) kultúra népessége, amelynek emlékeit a közeli Felső-farkasdi-tó partján találták meg. A bronzkor középső szakaszában (Kr. e. 1700–1300) vándorolt városunk területére a vatyai kultúra népe, amelynek cserépedényei a Pozsonyi úti lakótelep építéskor kerültek elő. A késői bronzkorból való a Paplaposon talált tokos bronzbalta. Az első évszázadokban rövid ideig a szarmaták telepedtek le környékünkön. Településük és temetőjük maradványait szintén az új szennyvztisztító földmunkái hozták a felszínre. A szarmaták életében a nomád állattenyésztés mellett fontos szerepe volt a földművelésnek is. Intenzív kereskedelmet folytattak az innen csupán negyven kilométerre lévő Pannónia provincia lakóival.

A honfoglalás időszakából egy Monor határában, 1943-ban talált kengyelen kívül mást nem ismerünk. Az államalapítás idejéből való temetőt azonban a mai Monorierdő területén már feltárták.

A középkori Monor nagy valószínűséggel a mai város központjában, a könyvtár környékén lehetett. Monor ősen kívül Monorierdő területén megtalálták Újfalu (Wyfalu, Vyfalu, Nova) maradványait is.

Rézkori kultushely maradványa

Monor elnevezésének eredete még ma sem tisztázott, a ma leginkább elfogadott elmélet szerint a török eredetű, „*köd*” jelentésű személynévből származik.

Monor (Monar) nevének első hiteles írásbeli említésével egy 1398. március 25-én kelt oklevélben találkozunk, amelyből megismerhetjük Monor akkori hűbérurát, **Maróthy János** székely ispánt. A Maróthyak Békés megyei birtokai közé ékelődött az egri káptalan birtoka. Ezeket cserélték el az egri káptalannal 1446-ban. Ezt követően a Maróthy család nem szerepel a birtokosok között, a falu új földesura az **egri káptalan** lett.

A település a török időkig lassan fejlődött. A több mint 150 éves török uralom Monort és környékét is sanyargatta, hiszen a Duna–Tisza köze a hódoltság területére, a török haderő felvonulási útvonalába esett. A török adóösszeírásokból és a magyar vármegyék összeírásaiból tudjuk hogy „*Molnár [Monor] falu a pesti nahíjéhez tartozik. A földesúri jövedelmek teljes összege 1546-ban 2690 akse. 1559-ben 3382, 1562-ben 7150, míg 1580-ban és 1590-ben 9500 akse...*” Közben a birtokosok változtak (a leghíresebb 1546-ban **Mehmed** budai beglerbég), az adók pedig már akkor is csak növekedtek. A település lakói volt földesuruknak, az egri káptalannak illetve az egri várnak is adóztak és robotoltak. Az itt élő népesség helyzetét tehát a háborús megpróbáltatások mellett a kettős adózás is nehezítette.

A reformáció korán hívekre talált Monoron. 1546-tól már protestáns prédikátor hirdette tanait a szomszédos Újfaluban, és 1567-ben a református iskolai tanítás is megkezdődött Monoron. A Duna-melléki Református Egyház évkönyveiből ismerjük a XVII. századi prédikátorok neveit, akik egyben iskolamesterek is voltak. Közülük említést érdemel az 1670-től a református gyülekezet élén álló **Jabloncai Mihály**, akit egy protestánsok elleni perben 1674-ben a pozsonyi rendkívüli törvényszék elé idéztek, ahonnan soha nem tért vissza. Az ellenreformáció mégsem törte meg a lakosok hitét, a többség Kálvin követője maradt.

A török hódoltság időszakában Monor többször elpusztult illetve elnéptelenedett. Az 1661-es bécsi hadjárat után is „*Desertium ad loca remotiora*” – azaz lakatlan pusztává vált, s tíz évig nem is szerepelt az adójegyzékekben. A felszabadító háború idején a falu lakói ismét elmenekültek. Az 1690. évi összeírásban a szomszédos Újfalu is az elhagyott helyek között szerepelt. Később sem települt újra, területét Monor határába olvasztották be, nevét az Újfalusi-dűlő helynév őrzi. Egykori templomának maradványai még a XIX. században is álltak, 1964-ben ezen a területen XV–XVII. századi edénytöredékek, használati tárgyak és vaseszközök kerültek a felszínre.

A török kiűzése után a feldúlt falvakba visszaszivárogtak az elbujdosott lakosok, és új telepesek érkeztek az ország más részeiből is. 1696-ban már újra lakott helyként említették Monort. A családők száma 1696-ban 7, 1701-ben már 117 volt.

A hazatelepült református lakosság **Sinka János** főbíró (1696–1700) vezetésével megkezdte egyháza és iskolája helyreállítási munkálatait. A templomot 1702-ben építették újjá.

Annak ellenére, hogy a lakosság sokat szenvedett a hadaktól, az állatállomány és a vetésterület is növekedett. „Igen útban lakunk ... az alá s fel járó németek” miatt, írta a vármegyének **Dékány Mihály** monori bíró 1701-ben. A Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) idején Monorról 22 fő harcolt a nagyságos fejedelem hadaiban. Egy 1704 májusában készített feljegyzés alapján név szerint ismerjük őket.

1720-ban – a harcok és a járványok ellenére – már újra 138 adóköteles házat tartottak nyilván. A családfők száma 1715 és 1760 között megötszöröződött, földesúri adójuk 1747-ig 2000 forintra növekedett.

Monor földesura, az egri káptalan új katolikus egyházközség alapításába kezdett. 1753-ban német katolikus telepesek érkeztek Monorra, akik 1757-ben kis templomot, majd 1764 körül téglacégetőt létesítettek, hogy léglábhól és kővekből készülhessenek az egyházi és földesúri épületek. A XIX. század elején az egri káptalan költségén építették a jelenleg is álló **Nagyboldogasszony** templomot.

A XVIII. században telepedtek meg a Monor környéki falvakban, Péterin, Pílisen, Bényén és Albertin az evangélikus vallású szlovákok. A környékről Monorra települő kis számú evangélikus lakos hosszú ideig a péteri gyülekezethez tartozott.

Ebben a században Monor gazdasági életének legjelentősebb ága a mezőgazdaság (gabona- és takarmánytermesztés, bortermelés, legeltető állattenyésztés) volt.

A század második felében Mária Terézia 1767-es úrbéri rendelete alapján Monoron is rendezték a tulajdoni viszonyokat és a földesúri kötelezettségeket. Monor urbáriuma 1770-ben készült.

1813-ban, **Csintalan Ignác** tiszttartósága alatt nagyszabású falurendezés indult meg. „... az összevissza régi rendetlen állásaikban helyheztetett Házak a tulajdonosok

által tett elbontása, 's azoknak az újjonnan formált 21 Útzákbá rendbeletti építetése...” 1820-ig tartott. Az ekkor kialakított településszerkezet a mai napig meghatározza a városközpont képét.

1847-ben adták át – az országban másodikként – a Pest-Cegléd-Szolnok vasútvonalat. Szeptember 1-jén haladt át az első három vonat Monoron.

Az 1848-49-es szabadságharcban városunk is részt vállalt, mintegy száz monori vett részt a harcokban. A monori kerület

A vasútállomás a XX. század elején

választott képviselője a népképviselői országgyűlésen **Patay József** gombai földbirtokos lett, aki – Kossuth Lajos oldalán – utóbb tagja lett az országot irányító Honvédelmi Bizottmánynak is. A szabadságharc alatt Monor több alkalommal került az átvonuló magyar vagy az ellenséges osztrák csapat útjába. A dicső tavaszi hadjárat idején a helyi nemzetőrök felszedték a vasúti síneket, hogy ezzel is megakadályozzák

a Tisza felé tartó ellenség előrenyomulását. A szabadságharc katonái közül eddig 96 nevet ismerünk, köztük azokat a – többségükben – tiszteket is, akik a világháború fegyverletétel után telepedtek le Monoron. 1848 emléke élénken élt Monoron, még az is megesett, hogy az 1889-es hadgyakorlat idején az itt elszállásolt tábornok házáról sárba rántották a császári fekete-sárga zászlót.

A XIX. században Monoron is megkezdődött a modernizálódás. Már viszonylag fejlett céhes kézműipar jellemezte a települést. A kiegyezés és az I. világháború között jöttek létre Monor első nagyobb ipari üzemei: **Horn Mór** és **Vantulek Ferenc** gőzmalma; a Magyar Magtényésztő Részvénytársaság, a későbbi „*Maggyár*” (1908); a Kefegyár; valamint az **Appelshoffer** testvérek által alapított téglagyár.

A mezőgazdaságban a legfontosabb művelési ág a szántóföldi növénytermesztés lett. Egyre több legelőt vontak szántóföldi művelés alá, miközben a gazdák kiszorultak a hagyományosan bérelt legelőikről, mert nem tudták megfizetni az egri káptalan által árverésen értékesített legelők bérleti díját. Ez profilváltást eredményezett: a legeltető juh-, marha- és lótenyésztést – a máig fontos – sertés- és baromfitemyésztés váltotta fel. A fő foglalkozás a földművelés, elsősorban a rozs és a zab termesztése lett. A művelési ágak közül a legnagyobb növekedést a kert és gyümölcsös, valamint a szőlő mutatta. Ebben az időszakban kezdődött el a mezőgazdasági termelés alól kivont területek növekedése is.

Monor népessége 1900-ban 8808 fő. Budapest kiegyezés utáni gyors fejlődése igényelte a nagyszámú munkaerőt, a vasúti közlekedés pedig lehetővé tette a fővárosba történő naponkénti bejárást, az ingázást. Ezért 1905 után a vasúton túli újonnan kiharcolt területekre jelentős számú fővárosi költözött ki. A mai Erzsébet királyné utcában 1907. június 30-án telepedett le az első lakó. Ekkortól alakult ki – a vasút és az országút között – Monor új településrésze, az **Újtelep**.

Monor az egykorú iratokon az 1870-es évektől városként és járási székhelyként szerepelt, ahol a főszolgabírószálon kívül járásbírószálo, adóhivatal, községgyűlés, pénzügyőrség, posta, távírda és esendőrség működött. Külső képében mégis inkább falunak tűnt, mint városnak. Csak a XX. század elején készültek el azok az épületek (az Őr utcai iskola, a polgári iskola, a járásbírószálo, a Kossuth Lajos Általános Iskola emeletes szárnya, a Vigadó, az adóhivatal és a tűzoltószertár) amelyek napjainkig a városkép meghatározói.

1862-től Monoron is működött zsidó hitközség és a következő évben zsinagógát építettek a Vásártér (mai nevén Dózsa György) utcában. 1899-ben a szűknek

Az új, városias külső a XX. század első évtizedében alakult ki

A romantikus-mór stílusú zsinagóga

tézetek (1872-ben a Monorkerületi Takarékpénztár Rt; 1882-ben a Monori Hitelszövetkezet; 1892-ben a Monori Hitelbank Rt).

A polgárosodó kisváros társadalmi életének megélénkülését jelezte, hogy a kiegyezés és az első világháború közötti békés időszakban 23 egyesület és társadalmi kör alakult, köztük 1854-ben – még a kiegyezés előtt, elsőként – az Olvasókör, 1889-ben az Egyesült Kaszinó és Kör, 1892-ben a Monori Gazdasági Kör, 1898-ban a Monori Önkéntes Tűzoltó Egylet, és 1901. március 11-én – a város legöregebb, ma is működő egyesülete – a Monori Sport Club.

1901. június 9-én, vasárnap avatták fel – az országban huszonnegyediként – Kossuth Lajos mell-szobrát. Az ünnepségen a községben élő **Pósa Lajos**: *Kossuth szobránál* című költeményét olvasta fel, s beszédet mondott **Kossuth Ferenc**, az elhunyt politikus fia is.

Az I. világháború négy éve alatt Monorról több százan vonultak be a hadseregbe, és a háborúnak 252 ismert monori katonai áldozata lett. Emlékükre 1923-ban közadakozásból emlékművet állítottak.

1919-ben, a tanácsköztársaság idején, májusban „ellenforradalmi mozgolódás miatt” egy embert kivégeztek, augusztus 2-án pedig a Pest felé menő vörös páncélvonatra a várost megszálló román katonák rálőttek. A páncélvonat viszonzta a tüzet, és egy román katonát megöltek. Megtorlásul a románok elfogtak 53 személyt, főként civileket, az agyaghányába hajtották, és ott kivégezték őket. Az áldozatok közös sírja ma a katolikus temetőben van.

A két világháború között a lakosságszám enyhén (1920 és 1941 között 692 fővel) emelkedett. A gazdasági szerkezet lényegében megmerevedett. Az ipari üzemek ugyanazok voltak, esetleg tulajdonosváltás és névváltoztatás történt. A mező-

bizonyult zsinagógát romantikus-mór stílusban kibővítették és átépítették. Sajnos, a II. világháború idején megsérült zsinagógát már nem lehetett helyreállítani. A monori zsidóságnak a XIX. század végén és a XX. század első felében fontos szerepe volt a város gazdasági, egészségügyi, igazságszolgáltatási, és kulturális életében.

A századforduló táján egymás után alakultak a városban a hitel- és pénzin-

Kossuth szobrának avatásáról megemlékező levelezőlap

gazdaságban azonban tovább csökkent a legeltető állattenyésztés, növekedett viszont a kertgazdálkodás, ill. a gyümölcs- és szőlőtermesztés részesedése. A helyi iparosság a monori lakosságot, valamint – vásárolva – a környéket is ellátta termékeivel. A 20-as évek végén Monoron 41 szakmában több mint 300 iparos dolgozott. A legnagyobb létszámú mesterségek a cipész (36), a csizmadia (32) és a hentes (26) voltak, de dolgozott itt kékfestő, mézeskalácsos és szítás is. 1930-ban már az új szakmák (autogén hegesztő, fényképész, szikvízgyártó, villanyszerelő) is megjelentek.

Ebben az időszakban gazdag egyesületi és kulturális élet folyt Monoron. Az 1920-30-as években nagyon népszerűek voltak a helyi műkedvelő színjátszó csoportok előadásai. Ennek egyik rangos eseménye volt az 1929-ben megtartott „*Nem élhetek muzikaszó nélkül*” című előadás, amelyről a jelenlévő **Móricz Zsigmond** is elismerően szólt és írt.

A II. világháború katonai és polgári áldozatainak száma Monoron mintegy 600–650 fő volt. Az áldozatok emlékére 1993. november 13-án avattak a város központjában emlékművet. 1944 nyarán számos monori zsidó család került a Pesti (ma Ady Endre) és a Gözmalom (ma Bajcsy-Zsilinszky Endre) utcai kijelölt házakba. 1944. július 8-10. között 7500 közelebbi és távolabbi környékbeli zsidót pedig az agyagbányába tereltek, majd onnan lágerrekbe hurcoltak, a legtöbbször Auschwitz-Birkenaubá. Mintegy 280 monori zsidó honfitársunk soha nem tért vissza. 1944. november 12-én foglalta el a Vörös Hadsereg Monort. A német megszállást szovjet katonai jelenlét és erőszak követte. Budapest ostroma miatt sokáig szovjet katonai kórház és ellátó részleg működött itt. 1945. január 25-én 135 német nevű monori polgárt hurcoltak el „*malenkij robotra*” a Szovjetunióba, ahonnan nyolc hónap múlva kb. ötvenen, a többiek csak 1947-ben térhettek haza.

Az 1945-ös földosztással létrehozott kisbirtokok tulajdonosait 1950-től szövetkezetekbe kényszerítették. Az 50-es évektől kezdve Monor volt a központja a megye egyik legnagyobb állami gazdaságának, amely jelentős gabona- ill. cukorrépa-termesztést, sertés- és szarvasmarha-tenyésztést folytatott. A lakosság többsége továbbra is Budapesten dolgozott, de Monoron, és Monorierdőn is számottevő ipari tevékenység folyt. A szocialista nagyipart Monoron a Kefegyár, a Finommechanikai Vállalat, a Filmttechnikai Vállalat, a Vasipari Szövetkezet, az Építőipari Szövetkezet, a Vetőmag Termelő és Értékesítő Vállalat, valamint a Mezőgép, Monorierdőn pedig a Minőség Vegyipari Kiszövetkezet képviselte. Ezek a cégek a rendszerváltás után megszűntek vagy átalakultak.

A szocializmus évtizedeiben a község lassan, de folyamatosan gyarapodott. Lakosságszáma az 1949. évi 13 606-ról 1990-ig 18 483 főre nőtt. 1970-ben elnyerte a nagyközségi rangot, majd az elmúlt rendszer utolsó évében, 1989. március 1-jén várossá avatták.

Monor lélekszáma 1999-ben már meghaladta a 20 ezer főt (21 059). A legutolsó években a halálozás mértéke meghaladja a születéseket, viszont a kedvező helyen

fekvő városba jelentős a bevándorlás, ami a lakosság számának szerény emelkedését eredményezte.

A városban ma egyetlen olyan gazdasági vállalkozás sem működik, amely jelentősen meghatározná a helyi foglalkoztatottság szerkezetét. Monoron csupán 15 család él kizárólag mezőgazdaságból, de kiegészítő tevékenységként vagy nyugdíjasként további 300 foglalkozik gabona-, zöldség- és szőlőtermesztéssel, sertés- és baromfitenyéssel. Nagyobb ipartelepítés az elmúlt évtizedekben nem történt. Monori viszonylatban fontos szerepe van az élelmiszeriparnak, a sok évtizedes múltra visszatekintő kefégyárnak, valamint a szolgáltató- és kereskedelmi tevékenységnek. Jelentős gazdasági erőt képviselnek a településen a kisiparosok is. A város központjában kisebb-nagyobb üzletek, áruházak, 2001 végétől fedett piacesamok elégit ki a helyi és a környező községek lakosságának igényeit; a 4-es út mentén pedig autósza-lonok, benzinkutak, különböző lerakatok, éttermek és fogadók találhatók.

1990 után Monor komoly eredményeket ért el az infrastruktúra fejlesztésében. A Monor Telefon Társaság a városban és a környékén élő több mint 200 ezer embert szolgálja korszerű telefon-, kábeltelevé- és internet-hálózattal. Mára a településen szinte minden lakást bekötöttek a vezetékes víz- és csatorna-, valamint a gázhálózat-ba. A nagy építkezésekkel járó beruházások befejezése után pedig a szilárd burkolatú utak aránya elérte a hatvanöt százalékot.

Monoron öt általános iskola, két középiskola (József Attila Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola, Sztérenyi József Középiskola) és három zeneiskola működik. A több mint 100 éves Monori Sportegyesület (MSE) szakosztályai a test-edzés lehetőségét biztosítják, csakúgy mint a 2004-ben felépült fedett uszoda. A Művelődési Központ és Városi Könyvtár programjai a szabadidős tevékenységeket szolgálják.

A városközpont látnivalói

A település központja – a „város”, ahogy a monoriak nevezik – tulajdonképpen a főutca, a Kossuth Lajos út egy kb. ötszáz méteres szakasza.

A Kossuth L. út és a Bocskai utca sarkán emelkedik a város legrégebbi épülete, a **református nagytemplom**, amelynek helyén állt az – 1398-1401 közötti okleveleken említett – egykori Szent György templom. A szájhagyomány szerint a török pusztítás következtében rommá vált templom maradványaira építette 1630 körül a református gyülekezet négyszög alaprajzú első templomát, amelynek nyugati végéhez torony is épült. Ezt, a török portyázások során megsérült templomot 1702-ben újjáépítették, majd 1773-ban **Mayerhoffer János** kőművesmester vezetésével megnagyobbították. A templom 1882-ben nyerte el a mai alakját.

A templomba 1930-ban **Árokháty Béla** budapesti orgonaművész tervei alapján kétfarmatós orgonát építettek. A magyarországi reformáció 400 éves évfordulójára

1968-ban hatmázsás harang készült, és a templom külsejét is renoválták. A renoválás során vált ismertté az egykori Szent György templom elfalazott bejárati ajtaja és kőfalazata. 1971-ben a régi, klasszicista stílusú, többször átalakított parókiát lebontották és még abban az évben felépítették az újat. A 80-as években elkészült az új úrasztala, felépült az új gyülekezeti ház. 1993-ban a torony négy oldalára elektromos vezérlésű toronyórát szereltek fel, ami reggel nyolc és este tíz óra között az egész órákat harangütésekkel jelzi. Vasárnap reggel nyolc órakor egy kuruc kori ének: „Győzhetetlen én köszöntem” hangzik fel, délután öt órakor pedig Tinódi Lantos Sebestyén 1546-ban írt éneke: „Imádkozzatok és buzgón kérjete” hallható tárogató hangon.

A templom berendezési tárgyaitak egy része (a gyülekezeti láda, az úrvacsoraosztásnál használt kenyérszító öntányér és ónkanna, valamint három úrasztali terítő) ma a városi helytörténeti kiállításon látható. A berendezési tárgyak másik részét a parókián őrzik. Ilyen például az 1717-ben aranyozott ezüsthől készült kehely, és egy

A református nagytemplom

szintén aranyozott ezüsthől készült, empire stílusú, 1814-ből származó kehely is.

A református templom kertjében látható néhány XIX. századi faragott kopjafa (ezek a református temetőből származó temetői fejfák, amit a monoriak kopjafának neveznek) és sírkő.

A templom közelében áll a város legrégebbi iskolájának, a **Kossuth Lajos Általános Iskolának** az épülete (Kossuth L. út 98.). Az 1711-es országos népiskolai összeírás szerint az iskola református népiskolaként működő elődjének alapítási éve 1567 volt, 1872-ben épült a ma is álló, az iskola földszintes, udvari részét alkotó református iskola. Az egyházi iskolát 1885-ben államosították, az utcai, emeletes épületrész 1908–1909-ben –

Bartha Mór tervei alapján – már állami beruházással készült el. Az intézmény 1954 óta viseli Kossuth Lajos nevét.

Az iskola pedagógusai mindig fontosnak tartották a lakóhely tárgyi emlékeinek és a régi népi élet eszközeinek megőrzését, az oktatásban történő felhasználását. Ez a gyűjtő munka 1984-ben iskolatörténeti kiállítás – „iskolamúzeum” – megnyitásával csücsösödött ki, melyet **Csák András** rajz szakos tanár állított össze.

A kiállítás jelenleg az iskola padlásterében berendezett padlásklubban tekinthető meg. Itt a monori oktatással kapcsolatos tárgyi és írásos emlékek; az iskolában a rendszerváltás előtt működő úttörőcsapat emlékei; Monorról és a környékéről összegyűjtött tárgyak (pl. pinceépítéskor előkerült mammutcsontok, a népi élet használati és munkaeszközei: cserépedények, mángorló, köpülő, rokka stb.) láthatóak.

Az összegyűjtött és kiállított tárgyak száma évről-évre nő. Az „iskolamúzeumot” főleg a monori iskolások látogatják történelem vagy osztályfőnöki óra keretében. A kiállítást 1987-ben a Tájak–Korok–Múzeumok Egyesület 1382. sz. alatt nyilván tartásba vette, és azóta az egyesület hivatalos bélyegzőhelye.

A református templom és az iskola között, a Kálvin téren áll az **I. világháború monori áldozatainak emlékműve**, amelyet 1923-ban a mintegy 250 hősi halott emlékére közadakozásból emeltek.

A református templom Boeskaai utcai oldalán levő kis parkban látható a 2001-ben felavatott **1956-os emlékmű**, **Czibor Éva** monori szobrászművész alkotása.

A református nagytemplommal majdnem átellenben, a Kossuth Lajos út túloldalán emelkedik a **Nagyboldogasszony római katolikus templom**.

A község középkori templomát, a már említett Szent György templomot a török hódoltság alatt a reformátusok elfoglalták és felújították. Az egri káptalan később ezt nem követelte vissza, hanem 1757-ben egy másik, kisebb templomot építtetett. Az idők múlásával ez a templomocska kicsinek bizonyult, ezért lebontatták, s helyébe építtették az egri káptalan költségén a jelenlegit. 1800. július 2-án kezdtek az új templom építéséhez, és 1806. október 5-én áldották meg az elkészült templomot.

A Nagyboldogasszony templom mai formájában egyhajós, középtornyos, későbarokk templom. Délkelet felé néző főhomlokzata középső részét íon oszlopfejú, magas talapzaton álló pillér keretezi. Kapuzata egyenes záródású, a kapu felett kőkeretes ablak, kétoldalt üres szoborfülke található. Háromrészes tagolt főpárkánya közepén háromszögű timpanon. Kétszakaszos tornyának felső emeletén négy félköríves ablak látható. Régebben a tornyon óra is volt. Törtvonalú toronysisakját csigadisz, redőnyös ablakcsúskák és óraíves párkány díszíti. A templom jobb oldalán kettős sekrestye található befalazott, kőkeretes ajtóval. A templom belsejében karzat és téglalap alaprajzú, kétszakaszos hajó látható. A hajót csehsüveg boltozatok fedik, mennyezetig erős falfülkék, háromrészes párkány és a hajóhoz félköríves nyílással kapcsolódó karzat tagolja. Az egyenes záródású, kupolaboltozattal fedett szentélyt félköríves diadalív választja el a hajótól.

Szentmise és hangverseny a római katolikus templomban

lushman. A Szentháromságot ábrázoló oltárképet egy-egy korinthusi oszlop fogja közre. A szószék copf stílusú, fából készült, alján aranyozott levéllel díszített gömb. A kör alakú, háromlappal mellvéd közepén a feltámadt Krisztust ábrázoló dombormű látható. A templom barnára festett padjai copf stílusban készültek. Hajlított ívű oldallapjaikat közepén levélből kialakított, nagy rozetta díszíti. A plébánia felszereléséhez tartozik egy aranyozott ezüstből készült, öntött, rokokó kehely.

A templom mellett az utcásorba illeszkedő fölkében, vasrácsos ajtószárnyak mögött áll az 1842-ben készített **Nepomuki Szent János szobor**, mely festett népies munka. Hasáb alakú talapzatán az 1925-ös dátum a szobor első áthelyezésének évére utal.

A katolikus plébánia régi, 1808-ban emelt épületét az 1980-as évek végén lebontották, a falakból a káptalani és a monori téglacégetőkből származó jelzett téglák kerültek elő. A plébánia új épülete a templom mellett kapott helyet.

Az oltárképen Szűz Mária mennybemenetele látható. Felette ezüstözött felhők közt Mária-monogram. A főoltár mögött áll a magas, barnára festett, későbarokk stílusú szobrokkal díszített oltárfal. Kétoldalt a korintoszi oszlopokon angyalszobrok állnak. Az oszlopok mellett bal oldalt Szent István királyt, jobb oldalt Szent Imre herceget ábrázoló XVIII. századi barokk faszobor látható. A fehérre festett, XVIII. század végi tabernákulumot (szentségházat) korintoszi pillérek díszítik. Ajtaján kék háttér előtt Izsák feláldozását ábrázoló aranyozott dombormű látható. A tabernákulum két oldalához kapcsolódó posztamentesen egy-egy fából készült angyalszobor térdel. A templom mellékoltárát 1858-ban készítették klasszicizáló stí-

A katolikus templom melletti Szent István téren találjuk a **II. világháború áldozatainak emlékművét**. A monori származású **Kampfl József** szobrászművész alkotását 1993-ban avatták fel.

Az emlékmű előtt, az út melletti parkosított területen látható az **1990-es rendszerváltást jelképező kopjafa**.

A II. világháborús emlékművel szemben, az út túloldalán az emeletes lakóházak és a **Városi Könyvtár** (Kossuth L. út 88.) épülete által határolt kis park elején áll az 1975-ben, a „felszabadulás” **30. évfordulójára készült emlékmű**. A mészkőből faragott nőalakot szintén **Kampfl József** készítette.

A Városi Könyvtár másik oldalán egy üzletházat találunk. Ha a könyvtár és az üzletház közötti kis sétálóutcán letérünk a Kossuth L. útról, előbb a buszpályaudvar, majd nem messze a **városi piacot** körülölelő üzletsor tűnik a szemünkbe. A **Kovács Béla** monori építész tervei alapján készült épületegyüttest 2001-ben avatták fel. Az üzletek külső képe a monori pincék építészeti emlékeit idézi. Itt – jó idő esetén – nagyobb szabadtéri rendezvényeket is szerveznek a város lakói számára.

A kisvárosi hangulatú piac

Visszatérve a főutcára, a rendőrség melletti földszintes épületben (Kossuth L. út 84.) – amelyben az 1850-es évektől a Szentháromság Gyógyszertár működött – 2000. november 2-án, nyílt meg a **Városi Helytörténeti Kiállítás**.

A város polgárai már 1930-ban létrehozták Pest megye első járási múzeumát, amelyben mammutesontváz, ősszarvasagancs, Monorról készült néprajzi felvételek, 1519-ből származó Dürer-metszet, fegyverek, régi fém- és papírpénzek, **Pósa Lajos** költő személyes tárgyai, levelei, verseskötetei és **Kapus János** 48-as honvéd őrmester emlékei voltak összegyűjtve. A tárgyaknak azonban nem akadt megfelelő hely. Ezért egy részüket a tulajdonosok visszakérték, más részük a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályára, illetve **Borzsák Endre** néprajzkutató gyűjteményébe került, de sajnos sok érték elveszett vagy megsemmisült.

A jelenleg látható kiállítást a **Monorért Baráti Kör** állította össze, forgatókönyvét **Kiss Attila** és **Németh László** írta. Címe – „*Alföld porában, kisváros zajában*” – szimbolikusán utal Monor múltjának kettősségére, a mezőgazdasági lételre, a falusi életformára és a kibontakozó zajosabb kisvárosi életmódra. A kiállítás három teremben mutatja be Monor múltját a kezdetektől egészen a II. világháború végéig.

Az első teremben megismerkedhetünk Monor természeti környezetével, földtörténeti múltjával és láthatunk néhány Monoron talált mammutleletet: fogat,

A középkori Monort bemutató részlet

nyakesigolyát, combcsontot és agyartöredéket. Ebben a teremben láthatók Monor régészeti emlékei is, köztük az ember jelenlétének első nyomai, a neolitikum utolsó időszakából (Kr. e. 3800-3200) származó szép formájú, csiszolt kőhálták.

Monor és – a középkorban kihalt – Újfalu kialakulásának időszakára emlékeztetnek a legkorábbi ismert oklevelek másolatai, köztük Monor első hiteles említéséről szóló 1398. március 25-i Zsigmond-kori oklevél és Újfalu (Wyfalu) első oklevelés említése (1324. március 23). A település középkori emlékei közül a legérdekesebb egy faragott kőedény Újfaluból, amelynek rendeltetése nem tisztázott és egy eredeti középkori kézi malomkő. Láthatjuk egy XI. századi veremház makettjét, amelyhez hasonló házakban élhettek az Árpád kor-

ban őseink. A makettet (mint a kiállítás többi makettjét is) **Kovács Andrea** készítette.

A török hódítás korát és az azt követő békés XVIII. századot több tárló és transzparens mutatja be. Az ebből a korból származó legértékesebb kiállítási tárgyakat a Nagytemplomi Református Gyülekezet bocsátotta a kiállítás rendelkezésére. Ezek az egyház XVIII. századi réz pecsétnyomója (a pecsét rajza őrizte meg első templomuk képét), úrasztali terítők, úrvacsoraosztásnál használt kenyérosztó ön tányér, kupák és a gyülekezet ládája. A gyülekezet ládjában őrizte a gyülekezet gondnoka a számadási könyveket és az eklézsia pénzét. A láda fából készült, felirata szerint 1810-

ben. A felfelé keskenyedő, hengeres testű ónkanna a kiöntője alatti vésett felirat szerint „A Monori Reformata Sz.

Egyház Számára / készítette 1841-ben.” Az úrvacsora osztásnál használt kenyérosztó

ön tányér és ónkanna 1701-ben készült. A kiállításon látható három úrasztali terítő közül a legrégebbi a XVII. század második felében készült. A fakósárga selyemterítőt a szélén arannyal, ezüsttel, színes selyemmel hímzett virágok, szegfű, tulipán, nefelejes és arany csipke díszítik. A második, széles csipkével keretezett fehér gyolcs terítő „Tiszteletes Szőnyi Gergelynek maradt özvegyének Vecsei Judit ajándéka Monori reformata szent ecclesiának 1725 esztendőben.”

Török időkből fennmaradt úrasztali terítő

A legújabb, középkék damaszt terítő 1748-ban készült, arannyal varrt felirata szerint „*Burján István maga költségével Isten dicsőségéhez való buzgóságából készítette a M. R. Sz. Ecclesia számára. 1748.*” Látható a kiállításon egy – a monori református temetőben egykor jellegzetes – fejfa is.

A római katolikus egyház újratelepítésének időszakáról három levél és a káptalani téglágeretből származó téglák tanúskodnak. Két levelet a monori római katolikus egyháznak küldtek, a harmadikat 1813. szept. 12-én **Szentes János** monori plébános írta, és pecsétjével hitelesítette. A téglák bélyegei Monor földesurára, az egri káptalaura emlékeztetnek: VC: Venerabile Capitulum (Tiszteletreméltó Káptalan); VCA: Venerabile Capitulum Agriense (Tiszteletreméltó Egri Káptalan); CA: Capitulum Agriense (Egri Káptalan). A római katolikus egyháztól származik az 1600-ból való latin nyelvű földrajz-történelem tankönyv is. A XVIII. században Monor környékén megtelepedett evangélikus szlovákok emléke az ugyanabból a századból származó bényei úrvacsorai kehely és patena.

Az első teremben külön tárlóban láthatók az 1848–49-es forradalom és szabadságharc monori emlékei is, köztük **Kapus János** 1848–49-es honvéd őrmester igazolványa Honvéd Emlékérem viselésére, egy XIX. század közepéről származó katonai nyereg és 1849-ből származó levelek a katonai adó fizetéséről.

A XIX. század második felében és a XX. század elején robbanásszerűen átalakuló Monor képét mutatja be az első terem utolsó tablója. A régi Monor falusias képét a Mátyás király és a Virág utcáról az 1900-as évek elején kiadott képeslapok szemléltetik.

A régi Monor falusias képe: a Mátyás király utca az 1900-as évek elején

Az ekkortáiban készülő új épületekkel („Község-háza a Kossuth szoborral”, „Kir. Állami elemi fiú és leányiskola”, „Vigadó és Kir. Járásbíróság”, „Polgári fiú és leányiskola”) szintén a XX. század elején kiadott képeslapokról ismerkedhetünk meg. Az ekkor épült és korabeli képeken látható épületek közül sajnos már nem áll a Virág utcai **Hoitssy** patika (később **Schulman Bódog** patikája) és a romantikus-mór stílusban átépített és kibővített zsinagóga.

A kiállítás második (belső) termében három fő témakör köré csoportosulnak a kiállított anyagok: *Növénytermesztés, állattenyésztés – a paraszti életforma emlékei; Iparos élet a XIX. század második felében és a XX. század elején; Egyletek, körök a polgárosodó Monoron.*

A kiállítás a XIX–XX. századi paraszti kultúrából a régi Monor népi építkezését, a konyhai tárgyakat, a Monoron egykor fontos kenderfeldolgozás, a növénytermesztés és az állattenyésztés eszközeit mutatja be.

A lakóépületek alaprajza egységes volt: az utca felőli részen elől a tisztaszoba, utána a szabadkéményes konyha és pítvar, majd a hátsó szoba vagy kamra; mindez a konyhán keresztül egy bejáratall. A házakra nyeregteretű építettek szelemenés szerkezettel. A gazdasági épületek Monoron általában a lakóépület mögött, azzal egy sorban álltak. A népi építkezést négy egykorú fénykép (konyhabelső, ház, kerítés, csűr), **Lukácsovits Pál** 1919-ben készült, a Nemzetőr utcai házat ábrázoló akvarellje és egy paraszti udvar makettje szemlélteti.

A Monoron használt egykori konyhai edények közül a kiállításon is látható a paraszti háztartás legfontosabb főzőedénye a fazék, amelynek változatos formái, méretei ismertek. A konyhai eszközök közül látható még: lábas; vas háromláb; kuglófsütők; „csecses” vászon (mázatlan) korsók, válu- lapon földfestékes díszítéssel; ólomházas, karcolt feliratos boroskancsók; feliratos, könyv alakú butella; esztergált fakulacs (készült 1880 körül); kanta (széles szájú, öblös vízfordó és tároló cserépedény); drótozott vizeskancsó; kívül-belül házas szilkék (a mezőn dolgozóknak vittek benne ételt, télire pedig szilvalekvárt tároltak benne); aludttejes és tejes köcsög; cseréptál; mozsár; olajos korsó; szűrő; szakajtó.

Az Alföldön a kendertermesztés biztosította a fonál alapanyagát. Monoron a Kenderesalja elnevezés utal a rosnövény termesztésére. A kiállításon három egykori fénykép mutatja be a kenderrel kapcsolatos munkákat. A kenderfeldolgozás eszközei közül mángorló, mosósulyok, nagyoló és tisztító gereben, rokka, motolla, orsótartó és guzsaly látható. Az ingoványos Kenderesalján használták az itt kiállított facipőt is.

A növénytermesztés eszközei közül cséphada- rók, szénahordó villa, fagereblye és a **Kapás Lajos** monori bádgos által 1946-ban szabadalmaztatott lisztharmat elleni kénporozó; az állattenyésztés eszközei közül pedig csikósbojtárok által használt kisostorok, marhacsengők és marhakolompok, báránykolompok, zabla, birkanyíró ollók és a juhászbort díszítő kampó került kiállításra.

A kiállítás iparos életéről szóló részében látható **Németh László** és **Soproni József** egykori mű- helyei alapján összeállított cipészműhely teljes

Konyhai edények és paraszti munkaeszközök

A kenderfeldolgozás eszközei

anyaga. A cipész-eszmadia szakmára számos tárgy – közte Berta Lajos eszmadia-tanonc segédlevele (1926), **Németh László** cipész segédlevele (1941) – emlékezik. Talán még a cipészműhelynél is érdekesebbek a kiállításon látható igen ritka szítás eszközök (**Hoffmann Miklós** műhelyéből).

Sajnos kevés emlék maradt az egykor nevezetes monori kisiparról, a kékfestésről. Néhány kisebb kékfestő és himzőminta maradt a **Gál** család és egy nagyobb a **Kugel** család kékfestő műhelyéből. A kiállításon látható a műhelyalapító **Kugel Farkas** (aki a XIX. század közepén Trecsenéből érkezett Monorra) ábrázoló olajfestményről készült fényképmásolat és **Kugel József** (a XX. század elején az üzem vezetője) fényképe.

Ebben az időszakban élte virágkorát a téglagyár is. Az 1895 körül gyártott vajszíni cserepek **POLTAR** felirata a **Polacsek** testvérek és **Appelshoffer Mátyás** téglagyáros nevét jelzi, a XIX. századi téglák felirata: AM: **Appelshoffer Mátyás**, MT: Monori Téglá, a küttégla felirata szintén AM.

Monor megbecsült polgára, 1993-tól diszpolgára volt **Popper László** nyomdász, akinek emlékét külön tabló őrzi. A **Popper** nyomda termékeiből születési anyakönyvi kivonat (1948), házassági anyakönyvi kivonat (1935), adókönyv (1923), osztálytalálkozóra való felhívás (1923), vasutas napi program (1929) és néhány könyv – „*Ismertetés egy melegszívű emberbarát életéről*” (1911), „*Tűnc és Illemszabályok*” (1910), **Kocsis Mihály**: „*Monor község története*” (1928), **Fenyő László**: „*Városliget*” – látható a kiállításon.

A XIX. század végén és a XX. század elején alakult egyesületekre gazdag anyag emlékezik. A legtöbb emlék az 1898-ban alakult Monori Önkéntes Tűzoltó Egyletről maradt fenn. A Tűzoltó Egylet restaurált zászlója a kiállítás folyosóján látható. Az összeszerelhető zászlórúdon a zászlószögek az egylet támogatóinak neveit örökítik meg. Látható itt lóvontatású tűzoltókocsi (kocsifecskendő) lámpája, amelyet a XX. század elejétől az 50-es évekig használtak, hőrsisak és szívókosár a XX. század elejéről, az Országházban az 1900-as évek elejétől a 80-as évek elejéig használt vízszárgácsó, valamint szikracsapó a tető- és avartüzek oltásához.

A Monori Sport Egyesület emlékei közül az 1911/12-es évi Pest megyei labdarúgó bajnokság bajnoksapatáról készült fénykép, a bajnoksapat díszsapkája, a Monori Sport Egyesület Önképzőköreinek fényképe 1909-ből (rajta **Falu Tamás** költő) és a Monori Sport Egyesület alapító tagságára szóló felhívás lett kiállítva.

A kiállítás folyosóján van az utolsó tárló, amelyben a két világháború emlékei kerültek kiállításra: tábori postai levelezőlapok és személyes emlékek az I. és II. világháborúból; emlékek a holokauszt áldozatairól és a „*málenkij robotra*” elhurcoltakról, valamint **József Attila** monori tartózkodásáról. A tárló legérdekesebb tárgya **Malinovszkij** marsall levele, amelyben megírja, hogy csapatai mikor foglalták el Monort.

Ebben a helyiségben láthatók a fennmaradt egyesületi zászlók, köztük a már említett Monori Önkéntes Tűzoltó Egylet zászlója, a Monori Polgári Iskolai Mária

Kongregáció zászlója, a Gazdakör zászlója és zászlórúdjá, valamint az 1848-49-es forradalom és szabadságharc 100. évfordulójára készült emlékmű zászlója.

A kiállítás harmadik terme időszaki kiállításoknak ad helyet.

A Városi Helytörténeti Kiállítás a Tájak-Korok-Műzsumok Egyesület hivatalos bélégyzőhelye.

A Helytörténeti Kiállítással szemben, az út túloldalán, a Kossuth Lajos út és a Petőfi Sándor utca sarkán találjuk az 1870-es évek közepén épült **régi község-házát** (Kossuth L. út 71.). A régi földszintes épületre 1895-ben emeletet építettek. A későbbiekben jelentősebb belső átalakításokat is végeztek rajta. Az épületben 1983 novemberéig a Monori Községi Tanács működött, jelenleg emeleti termeiben általános iskolai oktatás folyik, földszinti részén található a **városi házasságkötő terem**. Mellette épült fel 1908-ban **Tóásó Pál** műépítész tervei alapján a **Városi Bíróság** (Kossuth L. út 69.). A patinás épületet 2002-ben teljesen felújították, modernizálták és bővítették.

Kossuth Lajos mellszobra a Városi Bíróság előtt látható. A márvány talapzaton álló bronzszobor – **Gerenday Béla** fővárosi szobrász alkotása – eredetileg a régi község-háza előtt állt, de 1945-ben áthelyezték a mostani helyére.

A Kossuth-szobor közelében szintén közadakozásból állították fel 1948-ban – a forradalom és szabadságharc századik évfordulójára az **1848/49-es emlékművet**, id. **Kampfl József** kőfaragó munkáját.

A Kossuth Lajos és Ady Endre utca sarkán – ifj. **Nagy István** fővárosi építész tervei alapján – 1909-ben épült fel a **Vigadó**, amely az 1980-as évekig étteremként üzemelt. Ez az egyik legrégebbi magyarországi vasbetonépület, amit szeretnénk műemlékké nyilvánítani. A nagyon leromlott állapotba került épületet 2001-ben felújították.

A Vigadó épülete régi képes levelezőlapon

A Városi Bíróság régi fényében pompázik

A Vigadóval szemben áll a **Polgármesteri Hivatal** épülete, amely 1944-ben készült, és 1950-ig a Főszolgabírói Hivatal működött benne. 1950-től a Monori Járási Tanács hivatala volt, majd 1984-től a Monori Városi jogú Nagyközségi Tanácsnak adott helyet. 1990-től a Polgármesteri Hivatal székhelye.

Az evangélikusok 1912-ben a péteri evangélikus egyház fiók-egyházaként önállósultak. Az **evangélikus templom Sándy Gyula** műépítész tervei alapján 1939-ben épült fel a mai Luther téren. A templomtorony négy harangját **Seltenhoffer Frigyes** soproni harangöntő készítette.

A Millennium tiszteletére 2000. augusztus 20-án avatták fel a templom előtti Luther téren látható **Millenniumi „angyalos” díszkutat**, amely **Czibor Éva** monori szobrász alkotása.

Az evangélikus templom mögötti templomkertben emelkedik az 1996-ban – a honfoglalás 1100. évfordulójára – állított, fából faragott, tetején turulmadarat formázó **Millecentenárium emlékjel**, melyet **Koczogh András** faragott.

További látnivalók Monoron

A **József Attila Gimnázium és Közgazdasági Szakközépiskola** (Ady Endre u. 12-14) öt évtizede működik a városban. Főépülete 1961-ben készült el. Az intézményt kívül-belül számos műalkotás díszíti. Az épület előtt áll **Kelemen Kristóf: József Attila szobra**; a főhomlokzaton **Bieber Károly: Vasmadarak** című kovácsoltvas alkotása látható. A földszinti zsibongót, folyosót és lépcsőfordulót **Oláh István**, alapító igazgató domborműve, **Kampfi József** alkotása, **Kiss Roóz Ilona** kerámia falikútja; **Balogh Gyula: Velünk nőtt** című festménye és **Koczogh András: Hét vezér** című faszobrai díszítik.

A református temetőben a temetői szintől balra láthatók még a XIX. századból megmaradt **faragott fejfák**, amelyeket helyi fafaragók és bognárok készítettek. A fejfák száma sajnos nagyon megfogyatkozott, de a régi temetőrészben és a református templom kertjében még látható néhány. Szintén a református temetőben látható tíz **1848/49-es honvéd és tiszti sírja**.

A katolikus temetőben, a kolumbárium mellett van az **1919-es emlékmű**, amely a román csapatok bevonulása utáni megtorlás áldozataira emlékeztet.

1917 novemberétől 1918 februárjáig **József Attila** Monoron élt nevelőszülőknél: „*Anyám már betegeskedett, méhdaganata támadt, s ekkor én magam jelentkeztem a Gyermekekvéd Ligánál* –, így rövid időre *Monorra kerültem*.” – írta később erről a *Curriculum vitae* című önéletrajzában. József Attilát a fronton harcoló **Frauendorfer Ferenc** asztalos családja fogadta be. Rövid itt-tartózkodásának emlékét az Alkotmány u. 2. sz. ház falán levő **emléktábla** őrzi.

Pósa Lajos költő az 1890-es évektől Monoron élt, 1900-ban kötött házasságot **Andrássy Lídia** költőnővel. Az egykori lakodalmas ház helyén álló épület falán **emléktábla** látható (Ady E. út 58.).

Honvédsírok a református temetőben

A vasútállomás melletti Gera kertben áll a trianoni emlékmű – id. **Kampfl József** monori kőfaragó alkotása –, amelyet 1935-ben emeltek közadakozásból.

A városközponttól nem messze, a Bajcsy-Zsilinszky út elején van a **baptista gyülekezet** 1949-ben épített **temploma**. Az Újtelepen pedig az ottani lakosok lelki életét szolgálja az 1938-ban – akkor még torony nélkül – épült **református kistemplom** (Ady E. út 74.) és a **katolikus kistemplom** (Ady E. út 94.). A katolikus kistemplom előtt emelkedik a **Rákóczi-emlékkereszt** – **Szemők György** alkotása –, melyet a Rákóczi féle szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára állítottak. A református kistemplom előtt **Bocskai Istvánra emlékeztető hármaskopjafa** látható.

Kovács Gyula Természetismereti- és Történelmi Kiállítása gazdag ásvány, őslény és tengeri élőlény anyagot valamint történelmi emlékeket mutat be. A magángyűjtemény az Ácsádi u. 32 alatt látogatható.

Monoron a szőlő- és bortermelésnek több évszázados hagyománya van, amelyet korabeli írásos dokumentumok is bizonyítanak. Az idők során folyamatosan növekedett a szőlővel beültetett terület, amelyen káptalani dézsmaszedő helyeket jelölték ki. Az agyagos-löszös dombon kézi erővel ásták ki a boroshordók tárolására szolgáló pincéket, és többségük elé présházakat is emeltek. Jelenleg a Strázsa-hegyen mintegy **960 pince** található **összefüggő pincefaluban**, amely nem csak Magyarországon, de Európában is egyedülálló.

Részlet a strázsa-hegyi pincefaluból

A borpincek zöme egyedi igényeket szolgál, azonban egyre többen vannak, akik felkészültek a borturizmus lehetőségeire, az igényes vendéglátásra is. A 2000-ben megalakult **Strázsa Környéki Borrend** tagsága a minőségi szőlő- és bortermelést állította tevékenysége középpontjába.

A Strázsa-hegy alján 1993 májusában avatták fel az egyméteres, diólából készült **Orbán-szobrot** (Szent Orbán a szőlőtermesztők védőszentje).

Készítője **Tamás Károly** fafaragó. A város lakói minden évben Orbán nap alkalmából a helyi Gazdakör szervezésében műsoros ünnepséget tartanak ezen a helyen.

Új tagot avat a Monor Környéki Strázsa Borrend

A Strázsa-hegyen 2002 őszén elkészült egy modern **kilátó**, amelyről nem csak a pincefalu és Monor, de több környező település, sőt a budai hegyvidék is jól látható.

A Monori Strázsák Néptáncegyüttes az Orbán napi ünnepségen

Kiállítások, kiállító helyek:

Helytörténeti Kiállítás (Kossuth L. út 84.) Szerdán 9–13 óra, pénteken 13–16 óra, szombaton 11–16 óra között látogatható. Csoportokat – telefonon történő bejelentkezés (06-29 413-212) alapján – ettől eltérő időpontokban is fogadnak.

A Kossuth Lajos Általános Iskola iskolamúzeuma (Kossuth L. út 98.) Tanítási napokon előzetes megbeszélés alapján (06-29 410-862) látogatható.

Természeti- és Történeti Kiállítás (Acsádi u. 32.) Előzetes megbeszélés alapján (06-29 415-524) látogatható.

Művelődési Központ (Bocskai u. 1.) Időszakos kiállítások (06-29 413-212)

Városi Könyvtár (Kossuth L. út 88/b) Időszakos kiállítások (06-29 412-585)

Programok:

Április közepe – *Városi Borverseny* a Monori József Attila Gimnáziumban. A Monoron termelt új borok szakmai megmérettetése.

Május – *Monori Májusi Napok*. Egy hónapig tartó kulturális rendezvénysorozat.

Május vége – *Orbán napi vigadalom*. Szent Orbán szobránál rendezett szórakoztató rendezvény. A programokhoz társult a *Strázsa-hegyi Tekerő* kerékpárverseny is.

Szeptember vége – *Szüreti felvonulás és bál*. Régi hagyományt felelevenítve, 1991 óta rendezi a Monori Gazdakör.

November eleje – *Márton-napi újbor ünnep*. A Monor Körmeyi Strázsa Borrend kiállítása, borkóstolás és szórakoztató műsorok a Művelődési Központban.

Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtára
725. szám

Kiadja a TKM Egyesület 2005-ben
Felelős kiadó: Dr. Mélykúti Csaba
Fényképek: Kiss Béla, Kiss Attila,
Kovács Krisztián, Kövári Klára, Kugel
György, Szujó Béla, Turóczi Ferenc
Írta: Bernula Béla Péter, Kiss Attila,
Marunák Ferenc, Németh László

Szerkesztette: Kiss Attila, Marunák
Ferenc
Nyomdai előkészítés:
PB Dolgozószoza Bt.
Térkép: Haraszi Gábor
Nyomdai munka: Info Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Kerekes Pál
ISBN 963 554 493 6
ISSN 0139-245X

Az 1909-ben épült és 2001-ben felújított Vigadó

Cipésműhely a Helytörténeti Kiallításán

A CIMLAPON: A római katolikus templom, háttérben a református templom

A HÁTLAGON: Az evangélikus templom

